

4. Смельянчик С.О. Интернет як цивільне правовідношення та особливості доступу до мережі / Порівняльно-аналітичне право . – 2016. – № 4. – С. 68–71.
5. Жилинкова І. Правовая природа доменного имени // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 6. – С. 30.
6. Жилинкова І. Правове регулювання Інтернет-відносин / І. Жилинкова // Право України. – 2003. – № 5. – С. 124–128.
7. Почепцов Г.Г. Інформаційна політика / Г.Г. Почепцов, С.А. Чукут. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2008. – 663 с.
8. Пастухов О.М. Авторське право у сфері функціонування всесвітньої інформаційної мережі Інтернет: рукопис. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право [Електронний ресурс] / О.М. Пастухов – Київ, 2002. – Режим доступу: <http://avtoreferat.net/content/view/4600/45/>
9. Електронна комерція: правові заходи та заходи удосконалення : моногр. / [В. Брижко, А. Новицький, В. Цимбалюк, М. Швець]. – К.: НДЦ прав. інф-ки Акад. прав. наук України, 2008. – 149 с.
10. Кононенко О. Використання електронної форми укладення міжнародного договору купівлі-продажу в контексті українського законодавства / О. Кононенко // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. Міжнар. відносини. – 2008. – Вип. 23. – С. 146–149.
11. Чучковська А.В. Правове регулювання господарських договорів, що вчиняються через мережі електронного зв'язку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.04 / А.В. Чучковська ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2004. – 20 с.
12. Шахбазян К.С. Міжнародна співпраця держав в сфері правового регулювання діяльності в Інтернеті / К.С. Шахбазян // Український часопис міжнародного права. – 2003. – № 1. – С. 70–74.
13. Директиви 2000/31/ЄС «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_224/page?text=%EF%F0%EE%E8%F1%F5%EE%E6%E4%E5%ED%E8%E5
14. Регламент Європейського Парламенту та Ради (ЄС) № 593/2008 від 17 червня 2008 р. «Про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Рим I)» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_905
15. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 864/2007 «Щодо права, яке підлягає застосуванню до позадоговірних зобов'язань» («Рим II») // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_907
16. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 44/2001 «Про юрисдикцію та визнання і виконання судових рішень в цивільних та комерційних справах» від 16 січня 2001 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a84
17. Римська конвенція «Про право, що застосовується до договірних зобов'язань» від 19 червня 1980 р.
18. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 р. №2709-IV // Відомості Верховної Ради України, 2005, № 32 (12.08.2005), ст. 422
19. Joined cases C-585/08 and C-144/09: Peter Pammer v Reederei Karl Schlüter GmbH & Co. KG (C-585/08) and Hotel Alpenhof GesmbH v Oliver Heller (C-144/09), 7 December 2010 – Режим доступу: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=83437&doclang=EN>
20. Роз'яснення Мінкомзв'язку РФ «Про застосування Федерального Закону № 242-ФЗ від 21 липня 2014 р. «Про внесення змін в окремі законодавчі акти Російської Федерації в частині уточнення порядку обробки персональних даних в інформаційно-телекомунікаційних мережах» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minsvyaz.ru/ru/personaldata/#1438546984884>.

УДК 347.191.1

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АНАЛІЗ ПОЛІСЕМІЇ ПОНЯТТЯ «ПІДПРИЄМСТВО» У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ

THE ORETICAL AND PRACTICAL ANALISYS OF POLISEMY OF CONCEPT “ENTERPRISE” IN THE LEGAL SYSTEM OF UKRAINE

Зеліско А.В.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного права

Навчально-наукового юридичного інституту

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

У статті розглянуто проблеми застосування терміну «підприємство» в чинному законодавстві України. На основі аналізу доктрини цивільного права автором зроблено висновок про обґрунтованість концепції вживання терміну «підприємство» в якості об'єкта цивільних правовідносин. Автором підтримано наукову позицію щодо відсутності в законодавстві цивільно-правової моделі приватних підприємств. Як результат встановлено, що вирішення проблеми збереження приватного підприємства в системі підприємницьких юридичних осіб приватного права вимагає розробки їх цивільно-правового статусу.

Ключові слова: юридична особа, підприємство, підприємницька юридична особа приватного права, товариство, правовий статус.

В статье рассмотрены проблемы применения термина «предприятие» в действующем законодательстве Украины. На основе анализа доктрины гражданского права автором сделан вывод об обоснованности концепции употребления термина «предприятие» в качестве объекта гражданских правоотношений. Автором поддержана научная позиция относительно отсутствия в законодательстве гражданско-правовой модели частных предприятий. Как результат установлено, что решение проблемы сохранения частного предприятия в системе предпринимательских юридических лиц частного права требует разработки их гражданско-правового статуса.

Ключевые слова: юридическое лицо, предприятие, предпринимательское юридическое лицо частного права, общество, правовой статус.

Problems of application of term «enterprise» in the current legislation of Ukraine are considered in the article. An author drew conclusion about validity of conception of the use of term «enterprise» as an object of civil legal relationships. An author supports scientific position in relation to absence in the legislation of civil legal model of private enterprises. It is established that the decision of problem of maintenance of private enterprise in the system of entrepreneurial legal entities of Private Law requires development of their civil legal status.

Key words: legal entity, enterprise, entrepreneurial legal entities of Private Law, company, legal status.

Постановка проблеми. Одним із первинних факторів, які визначають відсутність послідовності регулювання системи підприємницьких юридичних осіб приватного права в Україні, однозначно є його дуалізм, зумовлений існуванням Цивільного й Господарського кодексів України (далі – ЦК України й ГК України). Проблеми застосування положень означених кодифікованих актів знаходяться в руслі відмінності систем юридичних осіб, які ними встановлюються. У першу чергу йдеться про те, що означені кодифіковані акти використовують одні й ті ж терміни в абсолютно різних значеннях. В цьому розрізі одним із найбільш наболих дискусійних питань є подвійне трактування поняття «підприємство».

Стан опрацювання проблеми. Питаннями дослідження приватних підприємств займалися провідні вчені в галузі цивільного й господарського права. Зокрема Ю.Ю. Акіменко, Ю.Б. Бек, О.А. Беляневич, В.І. Борисова, В.А. Васильєва, О.М. Вінник, А.А. Герц, М.Г. Ісаков, В.М. Коссак, В.М. Кравчук, С.В. Кривобок, І.М. Кучеренко, І.В. Спасиво-Фатєєва, В.С. Щербина, В.І. Цікало, Ю.М. Юркевич й ін. Однак проблеми правового регулювання цих юридичних осіб на разі не є остаточно вирішеними, і їх наявність спричиняє прийняття на практиці доволі неоднозначних рішень, аналіз яких примушує нас знову й знову звертатися до окреслених питань.

Метою даного дослідження є спроба комплексного розгляду існуючої полісемії застосування терміну «підприємство» в теорії й практиці для формування пріоритетних концептуальних положень щодо її усунення.

Виклад основного матеріалу. Починаючи розглядати дискусійні аспекти доктринального визначення приватних підприємств, в першу чергу слід звернути увагу на проблему, яка вже набула дещо риторичного характеру. Йдеться про різні концепції застосування поняття «підприємство» в законодавстві. Усім відомою є тривала в науці дискусія, спричинена тим, що ЦК України визначив підприємство в якості цілісного майнового комплексу як об'єкт цивільних правовідносин, так як, згідно із ст. 191, «підприємство є єдиним майновим комплексом, що використовується для здійснення підприємницької діяльності. Підприємство як єдиний майновий комплекс є нерухомістю. Підприємство або його частина можуть бути об'єктом купівлі-продажу, застави, оренди й інших правочинів». У той же час ГК України визначає підприємство як суб'єкт правовідносин, оскільки в ст. 62 міститься визначення його як самостійного суб'єкта господарювання, створеного компетентним органом державної влади, або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних й особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому ГК України й іншими законами. Аналіз змісту ст. 55 ГК України дозволяє стверджувати, що законодавець визначає підприємства як юридичні особи, створені відповідно до норм цього кодексу.

Концепція ЦК України стосовно визначення підприємства як об'єкта правовідносин також не відзначається абсолютною послідовністю. Як підкреслює В.А. Другова, включення до складу підприємства прав вимоги, боргів і низки виключних прав дає підстави вважати, що в ст. 191 ЦК України по суті міститься визначення підприємства як суб'єкта цивільних прав, оскільки і права вимоги, і борги, і виключні права можуть належати тільки суб'єктам права. Таким чином, наголошує автор, чітка межа між підприємством як об'єктом права й суб'єктом права не завжди може бути проведена [1, с. 138]. Однозначно, що висловлене твердження не позбавлене дискусійних положень. Цілісний майновий комплекс є складним об'єктом і, безперечно, включення до його складу майнових прав (так званого «безтілесного майна») не викривлює його правову природу як об'єкта прав. Однак автор, безперечно, вірно

наголошує на неможливості стовідсоткового відкидання одного із двох підходів щодо розуміння правової природи поняття «підприємство».

Як зазначає В.І. Борисова, «намагаючись знайти точки дотику з ГК України, ЦК України відносить до юридичних осіб публічного права державні й комунальні підприємства, основою виникнення яких є публічно-правові акти, які водночас визначають і внутрішню сторону відносин цих юридичних осіб. У випадках, коли юридичні особи публічного права стають учасниками цивільних відносин, на них, якщо інше не буде встановлено законом, поширюються правила ЦК України. Однак публічні юридичні особи як учасники цивільних відносин мають спеціальну правоздатність, що відповідає меті їх створення. Тому статус цих організацій як учасників цивільного обороту буде в значній мірі формальним» [2, с. 12]. Викладене засвідчує той факт, що ЦК України, задекларувавши відмову від використання терміну «підприємство» в якості суб'єкта правовідносин, не до кінця витримав запланований підхід, що, безумовно, лише поглибило проблематику подвійності застосування означеного терміну в законодавстві.

У літературі зверталась увага на полісемію, пов'язану із використанням терміна «підприємство». Протягом багатьох десятиліть закон і доктрина визначали підприємство як суб'єкт права, тобто юридичну особу, яка виступає в цивільному обороті, має права й обов'язки, несе цивільну відповідальність. Визнання підприємства як цілісного майнового комплексу, тобто об'єктом права, ввело полісемію терміна «підприємство», оскільки виникла ситуація подвійного його значення. Можна погодитися з тим, що термінологічно схожість об'єкта й суб'єкта права треба розглядати як законодавчу ваду, яка служить перепоною для розуміння фундаментальної ідеї законодавця [3, с. 114].

Існування підприємства водночас в якості суб'єкта права, який, реалізуючи правоздатність, набуває суб'єктивні права й обов'язки, несе юридичну відповідальність, і в якості об'єкта права, тобто майнових і немайнових благ, щодо яких суб'єкти права вступають у правовідносини, можна пояснити, на думку В.І. Борисової, лише виходячи із того, що підприємство – це економічна категорія [2, с. 13]. В одному руслі із В.І. Борисовою формується позиція В.М. Махінчука про те, що підгрунтя різного розуміння сутності поняття «підприємство» знаходиться в різних підходах цих кодифікованих актів, оскільки «ГК України має на меті врегулювати суспільні відносини, виходячи із кінцевої мети – створення певного матеріального блага. За такої умови підприємство дійсно є достатнім утворенням для здійснення певних господарських завдань. Натомість ЦК України не має на меті регулювання відносин з виготовлення певного блага, якщо ці відносини не стосуються двох правосуб'єктних осіб. Тому із позиції цивільного права підприємство не є суб'єктом правовідносин. Навпаки, суб'єкти – фізичні й юридичні особи – можуть володіти кількома підприємствами, які здійснюють різну виробничу діяльність, проте у правовідносинах від їхнього імені виступає саме власник цих майнових комплексів» [4, с. 52–53]. Саме визначення підприємства в якості об'єкта цивільних правовідносин є пріоритетним в доктрині цивільного права, зазначають учені (А.А. Герц [5], В.М. Махінчук [6, с. 103]). Вказане підтверджується також вченими в галузі господарського права. Зокрема, Ю.М. Юркевич наголошує на тому, що «на сьогоднішній день господарське законодавство майже всіх розвинених європейських держав відносить майнові комплекси підприємства до об'єктів права. Аргументація цього висновку полягає в тому, що носіями, які утворювали підприємство майнових прав і обов'язків, являється юридична особа, в першу чергу як однойменний суб'єкт. Комерційна організація будь-якої організаційно-правової форми може мати один або декілька майнових комплексів (підприємств)» [7, с. 130].

Пріоритетність викладеної вище позиції щодо трактування підприємства в якості об'єкта правовідносин визнає наявність в доктрині пропозицій щодо необхідності вилучення із законодавства положення про приватні підприємства як організаційно-правову форму юридичних осіб й узгодження всіх актів цивільного законодавства із положеннями ЦК України, згідно з якими підприємство є об'єктом прав, а не суб'єктом правовідносин. Означена концепція, зокрема, обґрунтовується за результатами наукового дослідження М.В. Оприско у сфері проблематики регулювання договірних корпоративних правовідносин [8, с. 5]. *Погоджуючись із викладеними концепціями, варто зазначити, що вилученню підприємств в якості організаційно-правових форм юридичних осіб має передувати моніторинг їх правового статусу із метою виявлення співвідношення системи підприємств із системою організаційно-правових форм юридичних осіб приватного права, передбачених ЦК України. Вирішення завдання про тотальність окремих із них, а також про наявність окремих видів приватних підприємств, якісно відмінних від встановлених в ЦК України, дозволить сформулювати обґрунтований висновок про збереження останніх в законодавстві шляхом «вписання» їх в уніфіковану легальну систему підприємницьких юридичних осіб приватного права чи про відмову від таких організаційно-правових форм.*

Потрібно наголосити на тому, що подвійність тлумачення досліджуваного нами поняття полягає не лише в різних підходах до цих кодифікованих актів до кінцевої мети регулювання суспільних відносин, а й у відмінних схемах побудови системи суб'єктів правовідносин, адже ЦК України, будучи класичним приватноправовим актом, використовує родові поняття «юридична особа» і саме на ньому вибудовує доктрину інституту юридичних осіб приватного права. На відміну від ЦК України, ГК України не містить приватноправових засад регулювання інституту юридичних осіб, оскільки, на нашу думку, виходить із економічних основ, пов'язаних із публічно-правовими підходами до функціонування суб'єктів підприємництва в Україні. І.В. Спасибо-Фатєєва влучно підкреслює, що, відповідно до аналізу норм ГК України, вибудовується певний ланцюжок понять від родового до видових, що включаються до нього: суб'єкт господарювання – підприємство – юридична особа. Наявна очевидна відмінність від позицій ЦК України: крім того, що ГК України підприємство взагалі відносить до суб'єктів, а не до об'єктів права (ст. 191), важливо й те, що юридична особа є родовим, а не підвидовим поняттям [9, с. 29]. Отже, має місце порушення принципів юридичної техніки щодо вибудови системи юридичних осіб приватного права в законодавстві. Звичайно що такий висновок спонукає до твердження про потребу ґрунтовної трансформації підходів ГК України до регулювання суб'єктів підприємницької діяльності, основою яких є фізичні особи-підприємці й юридичні особи, спрямовані на отримання прибутку з метою розподілу його між учасниками, або про потребу переосмислення взагалі системи приватного права України. Грандіозність таких тверджень на сьогодні має дещо декларативний характер, оскільки відсутня однозначна доктринальна концепція визначення правового статусу приватних підприємств, а також не досягнуто наукового консенсусу щодо подальшої їх долі. В таких умовах потрібно справді вирішити спочатку значно «дрібніші» завдання, пов'язані із комплексним формуванням цивільно-правової моделі приватних підприємств, що й дозволить в подальшому визначити їх потрібність чи атавістичність.

Чи можемо ми на сьогодні вести мову про наявну цивільно-правову модель приватних підприємств у законодавстві чи доктрині? Вочевидь що ні. Оскільки ГК України, відповідно до наведених вище тверджень І.В. Спасибо-Фатєєвої, порушуючи принципи системності суб'єктів правовідносин, відносить поняття юридичної особи не до родо-

вих понять, а до видових, то й норми його оминають цілий спектр питань, пов'язаних із регулюванням правового статусу приватних підприємств: правосуб'єктність, правовий статус засновника (учасника), специфіку створення й припинення діяльності, правовий режим майна тощо. Невизначеність цих питань спостерігається й у вітчизняній доктрині. Як наслідок виникають труднощі із відокремленням цієї організаційно-правової форми юридичних осіб приватного права від інших. В цьому контексті знову ж таки доречно звернутися до праць І.В. Спасибо-Фатєєвої, яка ставить питання про те, чи є приватні підприємства окремою організаційно-правовою формою юридичної особи, що не підпадає під поняття товариства? Адже не всі класифікації, запропоновані в ГК України, надають можливість стверджувати про існування інших організаційно-правових форм юридичних осіб. Немає жодних підстав вважати, що такою формою буде унітарне й корпоративне підприємство, або орендне, або іноземне підприємство, підприємство з іноземними інвестиціями й деякі інші. Всі вони за своєю правовою природою можуть бути віднесені до однієї з двох видів організаційно-правових форм юридичних осіб згідно зі ст. 83 ЦК України [10, с. 66].

Наявність таких тверджень у вітчизняній доктрині спричинене безсистемністю норм ГК України щодо класифікації підприємств, адже очевидним є те, що в її основі знаходяться не цивілістичні правові категорії, а економічні. Саме тому фактично неможливо логічно співставити систему підприємств у ГК України й систему організаційно-правових форм юридичних осіб у ЦК України.

Серед критеріїв, які знаходяться в основі класифікації організаційних форм підприємств, передбаченої ст. 63 ГК України, на нашу думку, лише один має правовий характер – спосіб утворення (заснування) й формування статутного капіталу в Україні. На основі цього критерію підприємства поділяються на унітарні й корпоративні. Не зважаючи на термінологічну відмінність, із корпоративними підприємствами на практиці не виникає ґрунтовних проблем щодо правової регламентації їх статусу, адже, згідно із ч. 5 ст. 63 ГК України, корпоративне підприємство утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів і ризиків підприємства. Корпоративними є кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб [11]. Таким чином, корпоративні підприємства «вписуються» за своєю правовою природою в систему юридичних осіб приватного права, передбачену ЦК України. Навіть коли йдеться про «інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб», можемо стверджувати про належність до них досліджуваних раніше фермерських господарств чи то наукових парків, враховуючи констатований нами за результатами наукових розвідок їх класичний корпоративний характер. Однак ситуація кардинально змінюється, коли йдеться про унітарні підприємства. Згідно із ч. 4 ст. 63 ГК України, унітарне підприємство створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний капітал, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який призначається (обирається) засновником (наглядовою радою такого підприємства в разі її утворення), керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації й ліквідації підприємства. Унітарними є підприємства державні, комунальні, підприємства, засновані

на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника [11]. Яка організаційно-правова форма унітарного підприємства, заснованого на приватній власності засновника? Очевидно, що воно може створюватися у вигляді підприємницької юридичної особи приватного права. Однак стверджувати однозначно, що воно належить до якоїсь із загальновідомих її організаційно-правових форм, достатньо складно. Жодних правових параметрів статусу такого підприємства ГК України не передбачає, вводячи таким чином теоретиків і практиків у стан глибоких роздумів. Ч. 6 ст. 63 ГК України передбачає, що особливості правового статусу унітарних і корпоративних підприємств встановлюються цим Кодексом, іншими законодавчими актами. Стосовно унітарних приватних підприємств ці «інші законодавчі акти» відсутні.

На недоліки визначень унітарних і корпоративних підприємств вказує у своїх працях І.В. Спасибо-Фатеева. Констатуючи в якості легального критерію розмежування цих підприємств способів створення й формування статутного капіталу, вчений підкреслює, що унітарними при цьому є підприємства, що створюються одним засновником, який формує статутний капітал, не розподілений на частки, а корпоративними – підприємства, створювані, як правило, двома або більше засновниками на підставі об'єднання майна та/або їх підприємницької чи трудової діяльності, спільного управління справами шляхом корпоративних прав. Недоліком таких визначень, на думку вченого, є той факт, що в основу розмежування досліджуваних понять покладено не лише заявлений, але й інші критерії. Не дивлячись на таку неузгодженість, зрозуміло, що в унітарному підприємстві немає корпоративних прав, а в корпоративному вони є. При цьому невирішеним залишається питання про товариства однієї особи, адже поділу статутного капіталу немає, а корпоративні права є [12, с. 262]. Викладені зауваги спонукають до подальших розвідок у сфері притаманності корпоративних правовідносин унітарним підприємствам в тому вигляді, в якому вони сформувався в чинному законодавстві.

Саме обставина, пов'язана із відсутністю розробленої правової моделі унітарних підприємств, стала одним із факторів, які спричинили у свій час відмову ЦК України від вказаної організаційно-правової форми. Хоча ця відмова має доволі опосередкований характер, враховуючи наявність у нормах ЦК України посилань на державні й комунальні підприємства в якості юридичних осіб приватного права (ч. 2 ст. 167 ЦК України передбачає можливість держави створювати юридичні особи публічного права – державні підприємства, ч. 2 ст. 169 ЦК України передбачає можливість держави створювати юридичні особи публічного права – комунальні підприємства). Не зважаючи на викладені опосередковані положення, як зазначала І.М. Кучеренко, ЦК України не допускає існування унітарних підприємницьких юридичних осіб приватного права, таких як приватні, дочірні підприємства, підприємства громадських організацій тощо. З однієї сторони, зазначала науковець, обмеження кола підприємницьких юридичних осіб можна оцінити як позитивне явище, оскільки законодавчі акти України не встановлювали правових засад існування таких підприємств. У зв'язку із цим на практиці виникало дуже багато спорів. Але головне питання було

пов'язане не тільки з відсутністю нормативного регулювання цих підприємств, але й відсутністю єдиної теоретичної концепції щодо визнання об'єктом чи суб'єктом права власності підприємства. Тому розробники ЦК України вирішили це питання таким чином: немає унітарних підприємств – немає проблеми [13, с. 17].

Але проблема збереглася. І про її наявність свідчить сучасна практика. Невизначеність специфіки правового статусу приватних підприємств спричиняє на практиці застосування доволі неоднозначних механізмів його врегулювання. Яскравим підтвердженням цього є прийняте Конституційним Судом України рішення від 19.09.2012 року № 17-рп/2012 у справі за конституційним зверненням ПП «ІКІО» щодо офіційного тлумачення ч. 1 ст. 61 СК України, згідно із якою об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може бути будь-яке майно, за винятком виключеного з цивільного обороту, щодо вирішення питання про те, чи є статутний капітал і майно приватного підприємства об'єктом права спільної сумісної власності подружжя [14]. Конституційний Суд України дійшов висновку, що статутний капітал і майно приватного підприємства, сформовані за рахунок спільного майна подружжя, є об'єктом їх спільної сумісної власності. Прийняте рішення, на нашу думку, викривлює принцип самостійності й майнової відокремленості юридичної особи [15, с. 61]. Очевидним є те, що майно приватного підприємства й майно фізичної особи – засновника не є тотожними за змістом, оскільки підприємство й фізична особа – засновник є різними суб'єктами правовідносин.

Усі наведені фактори в сукупності перетворили приватне підприємство на, так би мовити, «чемодан без ручки» – і нести важко, і викинути шкода. Прихильники моністичної класифікаційної системи юридичних осіб приватного права, спрямованих на отримання прибутку для розподілу його між учасниками, на основі виключно використання конструкції товариства й установи наголошують на потребі трансформації приватного підприємства в товариство однієї особи. Як зазначає В.М. Махінчук, що стосується організаційно-правової форми юридичної особи всіх форм і видів підприємств, як і суб'єктів інших форм господарювання, інших організаційних форм приватного підприємства, то тут вона повністю повинна лягати у прокрустове ложе організаційно-правових форм юридичних осіб, передбачених ЦК України (тобто – вписуватися в конструкції товариства чи то установи. В даному випадку – товариства) [6, с. 114]. М.В. Оприско також в унісон із вказаним вченим обґрунтовує необхідність вилучення із законодавства положення про приватні підприємства як організаційно-правову форму юридичних осіб й узгодження всіх актів цивільного законодавства з положеннями ЦК України, згідно з якими підприємство є об'єктом прав, а не суб'єктом правовідносин [8, с. 5].

Висновки. Підсумовуючи викладену вище проблематику полісемії застосування в законодавстві поняття «підприємство», варто зазначити, що на позитивне сприйняття заслуговує уніфікація досліджуваного терміну в якості об'єкта правовідносин, адже в основі останньої концепції знаходяться приватноправові положення. Стосовно ж збереження конструкції підприємств у системі підприємницьких юридичних осіб приватного права, вирішення цього питання має знаходитися в площині розгляду їх цивільно-правової моделі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Другова В.А. Підприємство як предмет захисту майнових прав осіб, які не досягли повноліття / В.А. Другова // Матеріали наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті професора О.А. Пушкіна [«Проблеми цивільного права та процесу»], (25 травня 2013 р.). – Х. : Харківський національний університет внутрішніх справ; Золота миля, 2013. – С. 137–140.
2. Борисова В.І. Підприємство в системі об'єктів цивільних прав / В.І. Борисова // Матеріали міжнар. Наук.-практ. конф., присвяч. 93-й річниці з дня народження д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В.П. Маслова [«Актуальні проблеми приватного права»], (Харків, 27 лютого 2015 р.). – Х. : Право, 2015. – С. 12–16.
3. Антошкіна В. Теоретичні та практичні проблеми визначеності цивільно-правових понять і категорій / В. Антошкіна // Право України. – № 12. – 2014. – С. 112–119.

4. Махінчук В.М. Деякі проблеми визначення та класифікації суб'єктів підприємництва / В.М. Махінчук // Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин: зб. наук. праць / НАПрН України, НДІ приватного права і підприємництва; редкол. О.Д. Крупчан [та ін.]; За ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В.В. Луця. – К.: Ред. журн. «Право України», 2013. – С. 46–57.
5. Герц А.А. Іпотека підприємства як єдиного майнового комплексу : автореферат дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / А.А. Герц. – Львів : Львівський національний ун-т імені І.Франка, 2006. – 20 с.
6. Махінчук В.М. Приватноправове регулювання підприємницьких відносин в Україні: монографія / В. М. Махінчук. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 320 с.
7. Юркевич Ю.М. Коментар ст. 66 ГК України «Майно підприємства» / Ю.М. Юркевич // Господарський кодекс України. Науково-практичний коментар / За ред. В.М. Коссака. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. – 672 с. – С. 130–131.
8. Оприско М.В. Договори про відчуження корпоративних прав: автореферат дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / М. В. Оприско. – Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2014. – 20 с.
9. Спасибо-Фатеева И.В. Новейшие тенденции переосмысления сущности юридического лица / И.В. Спасибо-Фатеева // Гражданское законодательство. Избранное. – Т. 4. – Вып. 31–35 : Статьи. Комментарии. Практика / под. ред. А.Г. Диденко. – Алматы, 2010. – С. 20–41.
10. Спасибо-Фатеева И.В. Юридичні особи за Цивільним кодексом України / І.В. Спасибо-Фатеева // Приватне право. – № 2. – 2013. – С. 62–70.
11. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22. – Ст. 144.
12. Спасибо-Фатеева И.В. Некоторые проблемы регулирования юридических лиц в законодательстве Украины / И.В. Спасибо-Фатеева // Цивілістика: на шляху формування доктрин : вибр. наук. пр. / І.В. Спасибо-Фатеева. – Х. : Золоті сторінки, 2012. – С. 258–271.
13. Кучеренко І.М. Види підприємницьких юридичних осіб за новим Цивільним та Господарським кодексами / І.М. Кучеренко // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – № 2. – 2002. – С. 16–20.
14. Рішення Конституційного Суду України від 19.09.2012 року № 17-рп/2012 у справі за конституційним зверненням ПП «ІКЮ» щодо офіційного тлумачення ч. 1 ст. 61 СК України, згідно із якою об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може бути будь-яке майно, за винятком виключеного з цивільного обороту, щодо вирішення питання про те, чи є статутний капітал та майно приватного підприємства об'єктом права спільної сумісної власності подружжя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-12>.
15. Зеліско А.В. Цивільно-правові аспекти регулювання приватних підприємств / А.В. Зеліско // Матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та аспірантів [«Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина»], (16 травня 2014 р.). – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2014. – С. 61–65.

УДК 347.195

ДО ПИТАННЯ ПРО ОБСЯГ ЦИВІЛЬНОЇ ПРАВОЗДАТНОСТІ (ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ) ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРИВАТНОГО ПРАВА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ ДОСВІД ЗАКОНОДАВСТВА ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

TO THE PROBLEM ABOUT THE VOLUME OF CIVIL CAPACITY OF (ENTERPRISE) LEGAL ENTITIES OF PRIVATE LAW: COMPARATIVE EXPERIENCE OF LEGISLATION OF THE FOREIGN STATES

Іванов С.О.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Університету державної фіскальної служби України

На основі аналізу змісту чинного вітчизняного й закордонного законодавства щодо специфіки статусу окремих організаційно-правових форм організацій формується висновок про актуальність питання окреслення обсягу цивільної правосдатності організацій, обмеження її обсягу статутною метою їх діяльності. Актуальним постає питання вчинення юридичною особою правочинів за межами її статутних завдань (про суть так званих «позастатутних правочинів») і наслідків вчинення таких правочинів. Виходячи зі стану чинного цивільного законодавства України щодо юридичних осіб приватного права, актуальним є питання про наслідки «правочинів, які вчиненні з перевищенням органом юридичної особи своїх повноважень і суперечать інтересам юридичної особи». На виконання цього пропонується доповнити цивільне законодавство України нормою про оспорюваність вчинених органами юридичних осіб із перевищенням ними своїх повноважень правочинів в ситуації, коли юридична особа доведе, що третя особа знала чи за всіма обставинами не могла не знати про такі обмеження.

Ключові слова: юридичні особи, цивільна правосдатність, позастатутні правочини, органи юридичних осіб.

На основе анализа содержания действующего отечественного и зарубежного законодательства относительно специфики статуса отдельных организационно-правовых форм организаций формируется вывод об актуальности вопроса определения объема гражданской правоспособности организаций, ограничения ее объема уставной целью их деятельности. Актуальным становится вопрос совершения юридическим лицом правовых сделок за пределами его уставных заданий (о сути так называемых «внеуставных правовых сделок») и последствий совершения таких правовых сделок. Исходя из состояния действующего гражданского законодательства Украины относительно юридических лиц частного права, актуальным является вопрос о последствиях «сделок, совершенных с превышением органом юридического лица своих полномочий и противоречащих интересам юридического лица». На выполнение этого предлагается дополнить гражданское законодательство Украины нормой об относительной недействительности совершенных органами юридических лиц с превышением ими своих полномочий правовых сделок в ситуации, когда юридическое лицо докажет, что третье лицо знало или по всем обстоятельствам не могло не знать о таких ограничениях.

Ключевые слова: юридические лица, гражданская правоспособность, внеуставные сделки, органы юридических лиц.